

Turisme, solidaritet og politik

FORSIDENS FOTOGRAFI af den svenske forfatterinde Maj Hirdman foran en sovjetisk bus i Moskva afspejler givetvis de associationer, mange får, når de støder på begreberne politiske rejsende eller politisk turisme. Således vil læserne af de tidligere numre af *Arbetarhistoria* og *Arbejderhistorie* muligvis kunne genkalde sig tidligere artiklers fotografier af svenske eller danske delegationsrejsende i Sovjetunionen, på rundtur i Kreml eller i færd med at beundre metroen i Moskva. Mellemligstidens delegationsrejser til den realiserede politiske utopi i Øst, og efterkrigstidens politisk eller åndeligt motiverede rejser til blandet andet Sovjetunionen, Kina og Cuba er i høj grad udtryk for politiske rejser, men imidlertid er det vores ambition med denne udgivelse at vise, at politiske rejser og politisk turisme også er langt mere end det.

Dette tidsskriftnummer tematiserer på flere måder dét at rejse og overskride grænser, da det i sig selv er et resultat af en række rejser og et tæt samarbejde mellem Danmark og Sverige. Inspiration til et samarbejde mellem *Arbejderhistorie* og *Arbetarhistoria* har vi i redaktionerne hentet fra vores kolleger ved det australske *Labour History* og det canadiske *Labor/LeTravail*, som i efteråret 1996 producerede et fælles nummer om komparativ arbejderhistorie. På samme måde som det australsk-canadiske samarbejde var præget af samtidens interesse for komparativ forskning, der havde ambitioner om at overskride de nationale grænser, er dette fælles dansk-svenske nummer et bidrag til den transnationale historie, der forsøger at forstå udbyttet af ideer og ressourcer, der gennem rejser og litteratur bevæger sig over de nationale grænser – ikke bare den dansk-svenske grænse.

Den overvejende del af forskningen i politiske rejser har indtil videre primært haft fokus på perioden efter 1945, på vesterlandske rejsendes oplevelser og på et politisk engagement i snæver partiideologisk forstand. Da vi i foråret 2009 udsendte et »call for papers« besluttede vi at anvende begrebet politisk turisme i et forsøg på at revitalisere forskningsfeltet. Politisk turisme er et forholdsvis nyt felt inden for historieforskningen, såvel i Skandinavien som i andre dele af verden. Vi besluttede os derfor for en bred tilgang til begrebet, og under overskriften politisk turisme efterlyste vi derfor kort og godt artikler, som analyserede rejser med et politisk formål. De indkomne

bidrag har efterfølgende givet os anledning til yderligere refleksioner over indholdet af de forskellige begreber og ikke mindst deres grænseflader. Endvidere har bidragene og de øvrige tilbagemeldinger på vores »call for papers« tydeliggjort rejsernes vigtighed i forståelsen af de transnationale forbindelsers betydning for den historiske udvikling i almindelighed og for arbejderhistorie i særdeleshed. Interessen for emnet er yderligere blev understreget af en række epost-korrespondancer, som både har beskrevet afsendernes egne erfaringer som politiske rejsende og givet os et indblik i deres private rejseberetninger. Begge dele har vi læst med stor interesse.

POLITISK TURISME OG POLITISKE REJSER er begreber, der favner bredt, både i forhold til de rejsende og deres rejsemål, hvilket artiklerne i dette tidsskriftnummer også vidner om. Begge begreber omfatter rejsende med forskellige bevæggrunde for at rejse, rejser med forskellige formål og rejsende i forskellige roller, alt afhængigt af om den rejsende eksempelvis rejser som privatperson eller i tjenstligt anliggende. Er det så ensbetydende med, at begrebernes indhold i bund og grund er identiske? Svaret er nej, for i et vist omfang kan man argumentere for, at der er forskelle. En tjensterejse skal eksempelvis ses som en forlængelse af hver-

dagen, hvorimod turistrejser netop kan defineres ved deres afstand til hverdagslivets forpligtelser. Turistrejser handler således om at slippe hverdagen og hverdagens beskæftigelser og konsumere oplevelser.

I en sådan optik kan turisme imidlertid ikke adskilles fra forbrug. John Urry, engelsk sociolog og forfatter til *The tourist gaze. Leisure and travel in contemporary societies*, definerer turisme som en unik moderne fritidsaktivitet. Han forklarer, hvordan turistene opsøger eksotiske eller interessante steder i en afgrænset tidsperiode på jagt efter aktiviteter, der ligger udenfor det regulerede hverdagslige arbejde. Turisten betragter disse steder, og i denne proces forhandler turistens egen identitet. I løbet af den sidste halvdel af det 20. århundrede og frem er forbruget af kommercielle oplevelser blevet en del af selve ferieoplevelsen, og det ekstraordinære, det eksotiske og det erotiske er blevet en motor for turistens skabelse af sig selv. Nutidens turister styrer med fast hånd både deres forbrug af

Reklame for et anderledes ferieophold på Cuba fra Dansk-Cubansk Forening, 1988.

Ordföranden i Sveriges kommunistiska ungdomsförbund, Axel Jansson, och poeten Carl Gunnar Edanius i arbetstagen i Jugoslavien 1948. Axel Janssons arkiv.

oplevelser og det selvbillede, de ønsker at konstruerer i forbindelse med rejser. Imidlertid kan det samme i et vist omfang også siges at gøre sig gældende for flere af de politiske rejser, som skildres i artiklerne i dette hæfte. Selv om vi kan pege på væsentlige forskelle på politisk turisme og politiske rejser, viser det sig dog i virkelighedens verden at være langt sværere at holde to begreber adskilt, hvilket både rejser og rejseformer, der beskrives i de følgende artikler vil tydeliggøre.

Politiske rejser er et begreb, der især er blevet anvendt om intellektuelle rejser fra den vestlige verden, som besøgte forskellige totalitære stater. Den amerikanske sociolog Paul Hollander arbejder i bogen *Political Pilgrims* med de særlige omstændigheder, der gjorde sig gældende, når vestlige kommunistiske intellektuelle besøgte kommunistiske stater. I de rejsendes tro på, hvad de ville finde, findes en del af forklaringen på deres evner til at forherlige det, de faktisk så. Andre forklaringer på de rejsende begejstring skal ifølge Hollander findes i den gode behandling, de rejsende fik samt det faktum, at de rejsende ofte følte sig fremmedgjorte i deres hjemlande og derfor var mere modtagelige for nye indtryk og mere åbne for begejstring i mødet med eksempelvis Stalins Sovjetunionen og andre nye kommunistiske stater. Den britiske historiker David Caute har også beskæftiget sig med vesterlandske intellektuelle rejser og deres rejser til sovjetstaterne og Kina. Med begrebet »fellow travellers« tilføjer han dog nuancer til opfattelser af de rejsende, idet han beskæftiger sig med en gruppe af rejsende, der nok sympatiserede med den kommunistiske tanke, men ikke var politiske aktive, rejsende, som nok var begejstrede over det kommunistiske projekt men ikke ønskede projektet realiseret i deres hjemland.

Begrebet politisk turisme er primært blevet introduceret af den canadiske litterat Maureen Moynagh, der står bag det første udførlige studie indenfor feltet. I bogen *Political tourism and its texts* diskuterer hun kendte politiske personligheder samt deres rejseaktiviteter og rejsekildringer. Den politiske turisme er i hendes optik en kulturel praksis, og den politiske turist er en rejser, som vil deltage i eller manifestere sin solidaritet med en politisk kamp, enten i kamphandling eller i en genopbygning af et land. Politisk turisme betyder med andre ord at rejse og vise sin solidaritetshandling med et andet land, et andet sted i verden end i hjemlandet. Rejsen og solidaritetshandlingen resulterer i, at den rejser får konstrueret en forestilling om et andet tilhørsforhold og får konstrueret en anden selvforståelse end nationalitet, etnicitet eller køn ellers har foreskrevet. Politisk turisme er i Moynaghs definition også ensbetydende med en lang-distance empati, som muliggøres af den rejsendes udgangspunkt, enten som tilhørende et privilegeret samfundslag eller en politisk elite.

Politisk turisme handler ifølge Moynagh også om, at den politiske turist får forhandlet sin identitet gennem et møde med 'en anden', som den rejser kan identificere sig med eller i kontrast til, og politisk turisme kan således også forstås som en form for transnational identitetsforhandling. Hovedparten af de rejsende, Moynagh har valgt at beskæftige sig med, sympatiserede med socialismen, ganske som det også er tilfælde indenfor forskningen i politiske rejser. Imidlertid vækker dette til tider noget ensidige fokus vores undren. For

hvad med nazisternes begyndende politiske turisme til Alperne i 1930erne og 1940erne? Eller hvad med homoseksuelles rejseaktiviteter, der ofte var et led i en kamp for deres seksuelle frigørelse? Eller hvad med alle de mange rejser, som vesteuropæere foretog til USA i årtierne efter Anden Verdenskrig, og som havde et helt eksplicit politisk formål, når de rejser hjemme igen blev en del af den kolde krigs kamp om sjælene? Disse rejser må vel også i allerhøjeste grad siges at være udtryk for politisk rejseaktivitet.

I vores optik betyder politisk turisme, at man køber sig til en særlig politisk erfaring – uanset partipolitisk kulør – som udgør det moment af forbrug, der findes i alle former for turisme. For politisk turisme gælder det, at den rejser sympatiserer eller identificerer sig selv med et politisk projekt, og derigennem opsøger erfaring med eksempelvis social eller politisk forandring. Imidlertid vil det omvendte også kunne gøre sig gældende, således at den rejser identificerer sig i opposition til det politiske projekt og bruger rejsen som et indlæg i en politisk kamp. I begge tilfælde gælder det, at de konsumerede erfaringer betales på forskellige vis, gennem et partipolitisk tilhørsforhold eller en politisk sympatiseren – eller afstandstagen – gennem midlertidigt afståelse af en privilegeret social eller økonomisk status, ved fysisk arbejde eller ved kamphandlinger.

ARTIKLERNE I DETTE NUMMER dækker periode fra 1830erne til 1980erne. Blandt de rejsende findes både mænd og kvinder, og rejserne, de foretog, varierede i længde fra få dages besøg til ophold på adskillige måneder. Trods de mange forskelle er det imidlertid gennemgående for de rejsende, at flertallet af dem var drevet frem af et stærkt politisk engagement i traditionel forstand. Rejsemålene er dog langt fra traditionelle, og har byder vi på nye perspektiver, f.eks. i en artikel om en vesteuropæers rejse til USA og i en artikel om østeuropæers rejser til Vesteuropa. Uanset rejsemål er det dog tydeligt at de rejsende hver især fik konstrueret en fortælling, der passede med deres forestillinger og deres politiske ideologier. De forskellige artikler vil tydeliggøre, hvor vanskeligt det er at trække grænser mellem politiske rejser og politisk turisme. Flere af de rejsende formåede at kombinere politiske forpligtelser eller solidaritetsarbejde med turistlivet i mere traditionel forstand. En tjenesterejse kunne kombineres med turistens konsumering af oplevelser – og selv turistlivet kan blive hverdagsagtigt i den sidste ende.

Artiklerne i dette temanummer kan grupperes efter forskellige fællesnævner. Stephen Keck, Peter Forsgren og Charlotte Törnber har alle valgt at bygge deres artikler op omkring rejsende forfattere. Stephen Kecks bidrag om den engelske forfatterinde Harriet Martineaus rejse til Charleston viser, hvordan Martineau blev modtaget som en politisk modstander og en moralsk instans, som man i byen blev nødt til at tage hensyn til. Det var i kraft af sine kritiske rejsekildringer, at Martineau blev opvartet af byens repræsentanter. Martineaus politiske rejse adskiller sig i høj grad fra de tidlige svenske Cuba-rejser som Törnber analyserer eller Lubbe Nordströms rejse til Tyrkiet, som diskuteres i Forsgrens artikel. Forsgren beskriver, hvordan Lubbe Nordströms i hans

fortolkning af den tyrkiske moderniseringsproces fik opstillet en kontrast mellem de to byer Istanbul og Ankara, to byer der henholdsvis repræsenterer det traditionelle samfund og det moderne, civiliserede samfund, og i videre forstand Orienten overfor Europa. De svenske Cubarejsende, som Tornbjerg beskæftiger sig med, skrev om Cuba som en reelt eksisterende utopi, noget efterstræbelsesværdigt der repræsenterede en anden politisk kultur, som adskilte sig tydeligt fra den fremherskende politisk venstrefløjskultur i Sverige. Som en del af politikken blev dans, musik og erotik konsumeret, hvilket ikke er særskilt anderledes end beskrivelser fra rejsende af i dag. I begge disse to sidstnævnte artikler handler skildringerne dog mere eller mindre om en spejling eller en forhandling af det svenske samfund.

SOLIDARITET SOM ET UDTRYK for politisk turisme er essensen i Linda Berg og Karen Steller Bjerregaards artikler, der begge omhandler volontører som rejsende med et politisk formål. At rejse for at vise sin solidaritet med andre udenfor egne grænser er på ingen måde en ny foreteelse. Allerede i 1920'erne startede schweizeren Pierre Ceresole en international arbejdslejr med frivillige fra forskellige lande, som skulle hjælpe til med at genopbygge en fransk-tysk grænseby. Selv om Service Civil International, som organisationen kom til at hedde, i udgangspunktet skulle hjælpe lande, der var berørt af naturkatastrofer, udviklede organisationen sig hurtigt til at have interkulturel forståelse og solidaritet som bærende værdier.

At rejse for at vise sin solidaritet kan dog have flere forskellige udtryk, have dagsordner både ude og hjemme og være mere kompliceret end som så, hvilket Linda Bergs og Karen Steller Bjerregaards bidrag viser. Solidaritet kunne betyde hjælp til genopbygningen af et land, der var blevet befriet fra koloniherrer og diktator, som det var tilfældet med Nicaragua og Cuba. Men de kunne også være en protest mod regimet, hvor den rejsende støttede modstandsbevægelsen. Linda Bergs bidrag om de svenske frivillige, som i 1980'erne rejste til Nicaragua for at hjælpe til med genopbygningen af landet tydeliggør at de rejsende trods deres solidaritet forblev i rollen som privilegerede. De havde nemlig muligheden for at forlade Nicaragua igen efter nogle måneder, og verdens uretfærdigheder blev kun mere påtrængende, når hverdagen i Sverige atter meldte sig. Volontørens længsel efter en mindre privilegeret men mere autentisk hverdag findes også tematiseret blandt i danske Cuba- og Vietnamrejsende, som Bjerregaard beskriver. I artiklen viser hun hvordan solidariteten også blev et vigtigt politisk anliggende i eget hjemland.

Måderne hvorpå rejserne indgik i solidaritetsarbejdet viser tillige hvordan de forskellige betydninger, som landene blev tilskrevet, hang nøje sammen med de rejsendes egne kulturelle og politiske horisonter. I de rejsendes beskrivelser fra Cuba bliver det yderligere tydeligt, hvordan solidaritetsarbejde og turist-oplevelserne formåede at gå hånd i hånd.

POLITISK SKOLING OG PARTIPOLITISKE REJSER i traditionel forstand er i fokus i de sidste tre artikler. Selv om Jenny Jansson & Mirja Österberg, Chris Holmsted Larsen og Knud Holt Nielsen alle i deres artikler på sin vis beskriver typiske poli-

tiske rejsende, kan man argumentere for, at deres artikler alle på hver sin måde bidrager med nye perspektiver til de vanlige forestillinger og fortællinger, der oftest forbindes med feltet. Rejser til møder i politisk regi analyseres i Jansson & Österbergs artikel, hvori de fokuserer på de betydningsfulde politiske rejser over kort afstand, der blev foretaget i mellemkrigstiden. Med afsæt i de rejser, som faglige repræsentanter fra Finland foretog til Sverige, tydeliggør de, at de faglige organisationer i kraft af de politiske rejser skaffede og spredte informationer mellem de nordiske lande trods økonomiske trængsler spredte og mellem ligesindede nabolande.

Den klassiske politiske skolingsrejse er afsættet for Chris Holmsted Larsen i hans artikel om den ledende danske kommunist Otto Sand og hans ophold ved den Internationale Leninskole i Moskva. På trods af at de skandinaviske kommunisters skolingsophold i Sovjetunionen spillede en rolle for den ideologiske sammenhængskraft under den kolde krig, viser Holmsted Larsen, hvordan Otto Sand og andre med ham dannede et langt mere nuanceret og til tider kritisk indtryk af det sovjetiske samfund end typisk antaget. En begejstring for det politiske projekt hindrede ikke et kritisk syn på den sovjetiske hverdag og resultatet blev ofte, at de rejsende vendte hjem med et mere blandet indtryk af Sovjetunionen end til sigtet.

Balancen mellem kritik og begejstring kan også siges at være nøgleord i Knud Holt Niensens artikel om unge kommunister fra Sovjetunionen og DDR, der drog mod vest på studierejser til Danmark. De politiske turistrejser var også meget væsentlige for de unge kommunisters politiske identitet, men også i en dansk sammenhæng stemte virkeligheden ikke altid overens med det politiske projekt og dét, der forventedes. I artiklen diskuterer Holt Nielsen de forskellige problemstillinger, som både de tilrejsende kommunister og de danske værter, blev stillet overfor, både i mødet mellem forskellige kulturer og i bestræbelserne på at få ideologi og virkelighed til at give mening. I sin gennemgang af de tilrejsendes program får Holt Nielsen yderligere aflivet forestillingen om at de forskellige gæstfrihedsteknikker og konstruktionen af en retoucheret virkelighed ikke kun var fænomener, der hørte de totalitære stater til.

Rigtig god fornøjelse med læsningen.

SILKE NEUNINGER & IBEN VYFF

REFERENSER – TURISME, SOLIDARITET OG POLITIK

Joint issue of *Labour/LeTravail* Vol 38 – and *Labour History* vol 71, Australia and Canada: Labour Compared 1996.

Paul Hollander, *Political Pilgrims. Travel of Western Intellectuals to the Soviet Union, China and Cuba 1928–1978*, New York 1981.

David Caute, *The Fellow Travellers: Intellectual Friends of Communism*, New Haven & London 1988.

Maureen Moynagh, *Political Tourism and Its Texts*, Toronto, Buffalo & London 2008.

Bilden är hämtad ur
Röd press nr 8 1979.